

Cuprins

PREFATĂ	7
CUVÂNT ÎNAINTE	11
INTRODUCERE	15
Actorii jocului democratic	15
DELIMITĂRI CONCEPTUALE	21
Partide politice și reprezentare	21
Definiții ale partidelor politice.....	23
<i>Definiția clasică</i>	23
<i>Definiția juridică</i>	28
<i>Definiția sociologică</i>	29
<i>Partide politice și societate civilă. Câteva diferențe funcționale</i>	30
<i>Abordare economistă</i>	34
Partidele politice în Europa centrală și de est.....	40
Moștenirea comunistă.....	53
Partidele politice și statul – o relație controversată.....	56
<i>Comunicarea cu electoratul și membershipul de partid</i>	67
<i>Etatizarea partidelor politice</i>	71
Organizarea partidelor – implicațiile unei strategii de satisfacere a intereselor individuale	74
PARTIDE ȘI VALORI SOCIALE	84
Premise și câteva explicații conceptuale	84
<i>Cultura politică</i>	87
<i>Instituții și cultură</i>	92
Modele ale competiției politice.....	97
<i>Modelul proximității</i>	97
<i>Modelul direcțional</i>	99
<i>Modele alternative</i>	101

Valorile și tranziția postcomunistă.....	108
REALITĂȚI ROMÂNEȘTI POSTCOMUNISTE.....	113
Cum arată agenda populației?	113
<i>De la valori la agenda populației.....</i>	<i>113</i>
<i>Metodologie.....</i>	<i>116</i>
<i>Ce vor românii?.....</i>	<i>120</i>
<i>Concluzii preliminare.....</i>	<i>131</i>
Partidele politice față în față cu agenda populației	134
<i>Emergența pluripartidismului postcomunist.....</i>	<i>134</i>
<i>Statul ca resursă.....</i>	<i>138</i>
<i>Model de analiză.....</i>	<i>143</i>
<i>Metodologie.....</i>	<i>145</i>
<i>Patru momente electorale, patru programe de guvernare</i>	<i>147</i>
<i>Concluzii preliminare.....</i>	<i>160</i>
CONCLUZII	164
BIBLIOGRAFIE.....	169

DANIEL BUTI

PE CINE REPREZINTĂ PARTIDELE POLITICE

O analiză a partidelor din postcomunismul românesc

PREFAȚĂ

Partidele politice sunt un însoțitor al democrației, ele reprezintă, după cum apreciau LaPalombara și Weiner, semnul și totodată produsul modernității politice. Partidismul postcomunist românesc este, cu siguranță, un puternic argument în acest sens. Aici, nașterea și evoluția partidelor politice a reprezentat fenomenul politic cel mai dinamic și, totodată, cel mai spectaculos. Vechea societate a regimului partidului unic a devenit rapid și energetic noua societate a pluripartidismului, confirmând astfel definiția democrației dată de Hans Kelsen în urmă cu un secol. Oarecum paradoxal în aceste condiții, a persistat o asimetrie între rolul major jucat de partidele politice și cercetarea academică dedicată fenomenului partidist postcomunist. Totuși, în special în ultimii ani, studii tot mai frecvente, provenite în principal din cercetări doctorale, s-au concentrat asupra partidelor politice din România, analizându-le geneza, destinul și caracteristicile organizaționale.

Este și cazul lucrării pe care tocmai vă pregătiți să o lecturați – *Pe cine reprezintă partidele politice* –, realizată de lector universitar doctor Daniel Buti, exponent al noii generații de politologi, care-și propune să răspundă la o întrebare pe cât de incitantă, pe atât de importantă. Așadar, pe cine reprezintă partidele politice din România?

În mod firesc, răspunsul este pregătit de un excurs amplu în problematica generală a domeniului – ale cărui dimensiuni trădează originile lucrării într-o cercetare doctorală –, util, desigur, susținerii propriului demers, dar căruia îi putem sublinia și calitatea de a fi o bine argumentată introducere în teoria partidelor politice. În același timp, Daniel Buti își propună se ne convingă de soliditatea răspunsului său făcând apel la o cercetare de tip empiric, menită să releve consistența relației dintre partide politice și societate, prin prisma modului în care sunt reflectate temele principale aflate pe agenda populației în oferta electorală a actorilor politici. Abordarea apare ca fiind clasică, autorul pornind de la relația dintre partide politice și mediul social, respectiv

societatea civilă, dar perspectiva neo-instituționalistă îl conduce către un răspuns pe care, probabil, mulți dintre cititori îl vor considera mai degrabă surprinzător.

Aceasta și pentru că astăzi, spre deosebire de momentul genezei pluripartidismului, opiniile publicului în general sunt mai degrabă negative la adresa partidelor politice, pe care, în cel mai bun caz, le văd ca un rău necesar al democrației, dar pe care, oricum, le acuză că reprezintă interese de grup, particulare. Astfel de opinii populare își regăsesc corespondentul teoretic în paradigma *partitocrației*, conform căreia sistemului politic este definit ca o formă de guvernământ în care demosului este redus la militanții partidelor politice, cele care controlează autoritar instituțiile statului. În România postcomunistă, așa numiții baroni politici, adică acei lideri ai partidelor politice la nivel teritorial, ce dispun de puteri decizionale discreționare, asemenea unor nobili feudali, sunt semnul cel mai evident, ca și cel mai criticat, al organizării partitocractice.

Apelând la argumente pe care le veți descoperi lecturând paginile cărții de față, Daniel Buti contrazice percepția populară generală, concluzionând că, în fapt, temele prioritare de pe agenda populației se regăsesc în bună măsură în discursul și în documentele programatice, guvernamentale în special, ale actorilor politici, ceea ce înseamnă că inserția partidelor politice românești în societate este solidă, că acestea sunt instrumente ale reprezentării intereselor generale ale comunității. Concluzia necesită însă două precizări. Pe de-o parte, sub imperiul perspectivei teoretice neo-instituționaliste, autorul lucrează cu un anume model de partid politic, ce se caracterizează, în esență, printr-o organizare specifică, ca și prin pragmatism. Ca actori politici raționali, partidele politice sunt interesate să reflecte preocupările generale ale publicului votant, preluând astfel temele dominante ale agendei publice, precum sănătatea, prețurile, salariile și locurile de muncă. Totodată, în condițiile reducerii participării la vot, partidele se bazează pe nucleul militanților și al simpatizanților, cărora le revin beneficiile directe ale cuceririi guvernării. Așadar, definite ca organizații care exprimă și urmăresc interese personale, partidele politice românești fac ceea ce ar trebui să facă, adică folosesc instrumente și strategii specifice pentru atingerea obiectivelor dorite, cu costuri minime. Pe de altă parte, partidele

românești sunt „beneficiarele” unui context social favorizant, scăpând practic controlului societății civile. De aici și ideea că absenteismul de la urne, ca singură reacție cetățenească „anti-partide”, nu poate contrabalansa mecanismele dezvoltate de partide (precum clientelismul sau cartelizarea) pentru a-și satisface propriile interese, fiind, deci, necesare noi forme de activism social. Cu valențe normative mai pronunțate, teza are meritul de a deschide o discuție interesantă în legătură cu perspectivele democrației românești, pe care, probabil, autorul o va exploata în viitor.

„Pe cine reprezintă partidele” reprezintă, așadar, răspunsul neo-instituționalist pe care Daniel Buti îl oferă ca explicație pentru actuala organizare partidistă a României postcomuniste. Argumentat și inedit deopotrivă, răspunsul său va stârni, cu siguranță, observații critice din partea cititorilor. Bunăoară, ne-am putea întreba dacă pragmatismul partidelor politice, așa cum rezultă el din rezultatele cercetărilor sociologice pe care autorul le invocă, nu este, în fapt, expresia tendinței naturale a partidelor politice de a da expresie unor obiective de tip *high politics*, adică de a se preocupa de problemele de interes general ale comunității pentru o anumită etapă evolutivă a acesteia, tendință mai puternică pentru o societate postcomunistă. Dar astfel de raportări critice sunt firești și chiar necesare dacă avem în vedere atât complexitatea fenomenului partidist cât și rolul jucat de partide în funcționarea democrației românești, la a cărei raționalizare lucrarea de față își aduce contribuția ei substanțială.

Prof. univ. dr. Alexandru Radu

Cuvânt înainte

Oricine încearcă să stabilească condiții sau criterii pe care o guvernare trebuie să le îndeplinească pentru a fi considerată democratică nu poate trece peste pluralismul grupurilor politice, adică peste partidele politice. Pentru cineva care își pune întrebări în legătură cu sistemul politic, cu modul în care acesta funcționează sau cu maniera în care se concretizează relația dintre guvernanți și guvernați, poate părea surprinzător că aceste organizații politice, beneficiare ale unui nivel scăzut de încredere publică, contribuie, decisiv chiar, după cum ar spune probabil Raymond Aron, la definirea democrației.

Privite dintr-o perspectivă moral-normativă, partidele politice contemporane nu își fac treaba. Probabil, doar 1 din 10 cetățeni – cam atâția declară că au încredere în partidele politice – ar spune că formațiunile partizane reprezintă interesele populației sau ale unor largi grupuri sociale, că ele preiau nevoi și solicitări din plan social, pe care le transformă în proiecte și decizii politice. Această abordare sociologică a relației dintre partide și electorat pare a fi, cel puțin la acest moment istoric, desprinsă dintr-o altă lume. Aceasta este doar teoria ar spune cei care fac primii pași pe terenul stasiologiei. Realitatea însă e cu totul alta! Partidele sunt doar niște grupuri de indivizi care își urmăresc propriile interese, de cele mai multe ori de ordin material, care mint, cel puțin o dată la 4 ani, pentru a lua voturi și care folosesc sau încearcă să folosească resurse publice pentru scopuri private. Această percepție comună se regăsește în literatura de specialitate în spatele unor concepte precum *partitocrație* sau *cartelizare*.

Din perspectiva cetățeanului care își plătește taxele și impozitele, care își cumpără de fiecare dată bilet atunci când călătorește cu mijloacele de transport în comun, care preferă bicicleta pentru că autoturismul poluează, adică pentru cel care urmărește de fiecare dată nu doar propriul interes, ci și pe cel al comunității (binele comun), partidele politice nu își îndeplinesc misiunea publică și restrâng foarte mult conceptul de reprezentare.

Deși prezintă fundamentele teoretice ale acestei perspective clasice de definire și analiză a partidelor politice, cartea pe care o veți parcurge propune un alt unghi de examinare și reflecție asupra scopului și rolului pe care actorii politici organizaționali îi au în democrațiile actuale. Acest demers își are fundamentul în teoria alegerii raționale și în principiul individualismului metodologic. Astfel, la baza oricărei acțiuni individuale se află un calcul rațional, de tip cost-beneficiu, realizat de indivizi care urmăresc exclusiv propriile interese. Din acest punct de vedere, partidele politice nu sunt organizații ce-și propun obiective generoase vizând interesele comunității, ci simple vehicule de satisfacere a intereselor individuale. Ele sunt înainte de orice *office-seekers*, iar apoi, în virtutea jocului democratic, sunt *vote-seekers*.

Acest mod de a defini și de a înțelege partidele politice nu este chiar atât de descurajant pentru cei care așteaptă de la actorii organizaționali ai vieții politice să-și îndeplinească funcția de mediere între societatea civilă și societatea politică. Aceasta deoarece, în încercarea de a atrage voturi – un alt instrument necesar atingerii unor obiective egoiste, personale, pe care democrația reprezentativă îl impune –, indivizii grupați în partide sunt nevoiți să-și modereze sau să-și compatibilizeze propriile interese cu cele ale publicului țintă. Altfel spus, partidele trebuie să țină cont (și) de preferințele, nevoile și temerile celor de la care așteaptă voturi. Ele trebuie să-și asume, chiar și numai declarativ, interese exogene, să vorbească despre acestea și, de ce nu, în situația în care își fac planuri pe termen mediu și lung, să le și satisfacă.

Ar fi nefiresc să cerem cetățenilor, fie ei și membri ai unor organizații politice care, conform legii specifice din România, îndeplinesc o misiune publică, să nu-și urmărească propriile interese. Mai important este ca și cei neafiliați unui partid politic să facă același lucru, adică să înțeleagă că spațiul public într-o democrație presupune o confruntare de interese multiple, diferite și divergente, a căror satisfacere nu este posibilă prin extragerea și detașarea de politică, ci prin implicare, cooperare și control permanent asupra guvernanților.

Propunând așadar o astfel de abordare și de înțelegere individualist-pragmatică a relației partide politice – electorat, demersul analitic ce se devoalează în paginile următoare pleacă de la percepția larg răspândită că interesele și preferințele indivizilor membri ai comunității nu se regăsesc

decât tangențial în sfera de preocupare a partidelor politice, acestea abordând conjunctural și în special discursiv teme aflate pe agenda populației. Această premisă este susținută de o serie de axiome derivate și corelate, specifice cunoașterii comune: relația individ – partide politice se activează și se dinamizează în preajma alegerilor; conexiunea dintre indivizi și partidele politice este una pragmatică, vizând armonizarea și satisfacerea unor interese particulare.

Din punct de vedere metodologic, analiza presupune doi pași. Primul constă în identificarea agendei populației, adică a acelor teme care îi preocupă în mod curent pe indivizi. Rolul acestei secvențe de analiză nu este acela de a aduce în prim-plan controversile legate de teoria agendării. Pentru a evita fluiditatea conceptului de „agendă publică”, s-a optat pentru restrângerea lui la agenda populației, adică la o sumă de agende personale care reflectă nevoile și interesele membrilor comunității. Aceasta înseamnă că indivizii au așteptări, inclusiv de la actorii politici, în vederea rezolvării problemelor cu care se confruntă cotidian. Universul temporal avut în vedere cuprinde momentele electorale 2000, 2004, 2008 și 2012, iar explorarea agendei populației se bazează pe rezultatele Barometrului de Opinie Publică (BOP) realizat de Fundația pentru o Societate Deschisă (FSD)¹ și pe sondajele realizate de Compania de Cercetare Sociologică și Branding (CCSB), înainte și după alegerile parlamentare².

¹ Din 2007, FSD devine Fundația Soros România

² Sondajul „Barometrul de opinie publică – Adevărul despre România”, realizat de INSCOP Research la comanda cotidianului Adevărul în perioada 07 – 14 noiembrie 2013, relevă faptul că sursele principale de protecție în fața temerilor românilor sunt: propria persoană (90,7%), familia (89,3%), Dumnezeu (83,3%). Reprezentanții aleși prin vot ai populației (parlamentari, primari, consilieri) se află pe ultimul loc într-o ierarhie a actorilor în care cetățenii văd un suport social și o sursă de rezolvare a problemelor cu care se confruntă. „Practic, ne aflăm în fața unei populații care nu așteaptă aproape nimic de la politicienii aleși prin vot”, cetățenii căutând soluții în sfera privată, nu în cea publică, susțin cercetătorii INSCOP. Această concluzie nu contrazice premisa lucrării de față, conform căreia indivizii au așteptări de la actorii politici, deoarece sondajul INSCOP nu surprinde realitatea unui moment electoral. În contextul alegerilor, atunci când comunicarea din zona politică se intensifică, nivelul de expectație față de actorii politici crește.

Al doilea pas presupune realizarea unei analize de tip cantitativ menită să releve consistența relației dintre partide politice și societate, prin prisma reflectării temelor principale de pe agenda populației în oferta electorală a actorilor politici. Plecând de la premisa că mesajul electoral este operaționalizat la nivelul programelor de guvernare, analiza își propune să identifice prezența unor indicatori, care exprimă preocupările și interesele membrilor comunității, în documentele programatice prin care formațiunile politice și-au asumat guvernarea în urma alegerilor parlamentare din 2000, 2004, 2008 și 2012. Având ca unitate de analiză programele de guvernare ale PDSR, Alianța „Dreptate și Adevăr” PNL-PD, PDL și PSD respectiv Uniunea Social Liberală (USL), demersul oferă o imagine parțială, dar consistentă a relației dintre partidele politice și electorat.

Cartea este structurată pe trei capitole. Primul dintre acestea dezbate și definește conceptul de „partid politic”, trecând în revistă, într-o manieră critică, diverse teorii și abordări ale noțiunii. Al doilea capitol oferă cadrul teoretic care fundamentează analiza, încercând să stabilească o legătură între valori (expresie a preferințelor individuale) și partidele politice. În context, este abordată relația dintre preferințe, instituții și mediul social. De asemenea, capitolul conține o sinteză a principalelor dezbateri și teorii ale competiției politice. Partea a treia a lucrării cuprinde analiza agendei populației, evidențiind acele teme (temeri) care-i preocupă pe indivizi și care le influențează atitudinile și comportamentele (inclusiv preferințele electorale), și de asemenea, oferă spațiu pentru analiza de conținut a programelor de guvernare. Fiecare dintre aceste demersuri analitice este însoțit de explicații metodologice suplimentare și de concluzii intermediare.